

Kelemen Éva

„AMIKOR SZÉKESFEHÉRVÁRON TRUBADÚRDALOKAT FORDÍTOTTÁL...”*

Farkas Ferenc és Weöres Sándor találkozásai

Farkas Ferenc zeneszerzői munkásságában jelentős szerepet töltött be a vokális zene, énekhangra írt kompozícióinak száma közel jár a négyszázhoz. Ahogyan azt számos alkalommal megjegyezte: két legkedvesebb műfaja a kórusdarab és a kíséretes szólódal volt. Az e műfajokban keletkezett alkotásaiban különlegesen sokágú kapcsolatot épített ki a magyar költészet nagy képviselőivel Balassitól Dsida Jenőig, Janus Pannonius latin nyelvű verseitől egészen Weöres Sándorig.¹ Mint egy interjúban fogalmazott:

Úgy válogatok a versek között, mint ahogy a festő járja a tájat témára vadászva. A költemény megzenésíthetőségét inspiráló erején kívül az dönti el, mennyire kínál számomra dallamlehetőséget. Sok kedves verse „beletört a zongorám”. [Hiszen] a zeneszerző és a költő szándékának feltétlen találkoznia kell, mert hiába gyönyörű a táj, ha nem tudom belekomponálni festői fantáziámba.²

Weöres Sándor egyike volt azoknak a költőknek, akiknek verseibe nem „tört bele” Farkas zongorája, hosszú és termékeny művészbártságuk mintegy fél évszázadon át tartott. Első alkotói találkozásukat a zeneszerző maga kezdeményezte az 1940-es évek elején, amikor Weöres hét szakaszból álló *Maláj ábrádj*aiból három strófát formált zongorakíséretes dallá. Mintegy öt évvel később látott napvilágot egyik legtöbbet énekelt dalciklusa *Tizenkét dal Weöres Sándor Gyümölcskosár c. kötetéből* címmel, ekkor készült el a vegyeskarra komponált *Rózsamadrigál* s az *Öt trubadúr dal*, közte a később kórusművé is átdolgozott *Hajnalnótáival*. A két művész személyes találkozásait az 1940-es évek második felében Székesfehérváron megélt

* Az OSZK Zeneműtárának 2015. szeptember 10-én, Farkas Ferenc emlékére rendezett konferenciáján elhangzott előadás írott változata. A címben olvasható idézet forrása a zeneszerző 1963. február 26-án írt levele. Itt jegyezzük meg, hogy a szövegek közötti táblázatban feltüntetett adatok a Farkas-hagyaték feldolgozottságának pillanatnyi állapotát tükrözik. Az életmű teljes áttekintése után a két szerző „találkozásait” újabb tanulmányban foglaljuk össze.

1 „Was bleibet aber, stiften die Dichter’ – Tisztelgés Farkas Ferenc 90. születésnapján”. Berlász Melinda interjúja, 1995. In: *Vallomások a zenéről. Farkas Ferenc válogatott írásai*. Közreadja Gombos László. Budapest: Püski, 2004, 199–206, ide: 201.

2 *Zene, Dzsida-versekre. Farkas Ferenc – muzsikáról és költészetéről*. Dalos Gábor interjúja., 1984. In: uott, 168–70, ide: 169.

közös mindennapok mélyítették évtizedeken át tartó barátsággá, s ez a barátság – bár együttléteik az idő múlásával megritkultak – csak a költő halálával szakadt meg. Alkotóművészi kapcsolatuk azonban tovább élt: Farkas Weöres-kompozícióinak sorát az 1990-es évek közepének kórusdarabjai, a *Haláltánc (Danse macabre)* és a *Sírfelirat*, valamint dalai, a *Régi temető* zárják.

A személyes együttléteken és az alkotóművészi kapcsolatokon túl azonban a két művész találkozásainak létezhet még egy tágabban értelmezhető, elvontabb formája is. Egy harmadik dimenzió, mely a Farkas-tanítványok művészetében keresendő. Azokéban, akik ugyancsak szívesen nyúltak Weöres költészetéhez, s e tekintetben mesterük alkotásai akár mintaként is szolgálhattak számukra. Jelen tanulmány nem vizsgálja részleteiben ezeket a szerteágazó, tág kapcsolatrendszeret, ám néhány komponistára e helyütt mégis utalnunk kell. Kocsár Miklós például már főiskolás éve alatt kamaragyüttesrel kísért dalsorozatot komponált Weöres *Rongyszőnyeg*-ciklusának verseire – a *Gyümölcskosáréra* emlékeztető hangszereléssel.³ De említhetjük Szokolay Sándor *Istár pokoljárása* című oratóriumát,⁴ Petrovics Emil *IV. kantátáját*⁵ vagy Jeney Zoltán nagyszabású *Halotti szertartását*.⁶ Emellett semmiképp sem feledkezhetünk meg Ligeti Györgyről, aki először 1946-ben merített Weöres költeményeiből (*Táncol a hold, Kalmár jött nagy madarakkal*),⁷ s aki élete során – egykori tanárához hasonlóan – vissza-visszatért annak költészetéhez. 1956-os emigrációja után ő volt az egyetlen magyar költő, akit megzenésített (*Magyar etűdök*, 1983); egyik utolsó befejezett műve, a *Síppal, dobbal nádihegedűvel*⁸ is Weöres-verse készült.

Párhuzamos életrajzok

Weöres Sándor élete a háború után egy-két évvel nem volt más, csak „ragyogó üres bámulás, semennyi szavas költemény”.⁹ Bizonytalan körülményei hol Pécsre, hol Párára, hol Budapestre, hol pedig Székesfehérvárra sodorták, s habár 1946

3 *Rongyszőnyeg*. Szólóhangra és kamaragyüttesre (fuvola, hegedű, brácsa, cselló). A kompozíciónak – akárcsak Farkas *Gyümölcskosarának* – van egy zongorakíséretes változata is; mindkét műalak 1956-ban készült, s egyaránt kéziratban maradt. A tételek: *Túl-túl messze túl, Bibic csibe, Lassú szél, A kicsi kigyó, A szürke varjú, Őszi éjjel – Őszi ködben*.

4 *Istár pokoljárása*. Oratórium Weöres Sándor versére nyolc tételben. Női karra, szóló énekhangokra, vegyeskarra, beszédhangra, szavalókarra, orgonára és nagyzenekarra (1960). Vers: *Istár pokoljárása* (Babyloni rege), 1939. In: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött költemények*, I–III. Szerk. Steiner Ágota. Budapest: Helikon, 2013 [a továbbiakban WEK], I. 205.

5 *Mind elmegyünk...* Női karra és kamarazeneikarra (1980). Vers: *Pavane*, 1979. In: WEK III. 147.

6 *Halotti Szertartás*. Szólóhang(ok)ra, kórusra és zenekarra (2005-ig folyamatosan). Vers: *Második szimfónia. Mária siralma*, 1936. In: WEK I. 193; *Szent György és a Sárkány*. Tragikomédia, 1965. Jeney kedves tanárától ugyancsak Weöres Sándor-versekre komponált művel, a *Talizmán (Farkas Ferenc emlékére)* című dallal búcsúzott. Vers: *Talizmán*, 1979. In: WEK III. 138.

7 *Rongyszőnyeg* (93 és 106), 1941. In: WEK I. 306., 311. Ligeti 1946-ban – éppen Farkas révén – személyesen is megismerkedett a költővel.

8 *Síppal, dobbal nádihegedűvel*. Hét dal mezzoszopránra és ütőgyüttesre (2000). Tételek: *Fabula, Táncdal, Kínai templom, Kuli, Alma álma (Tizenkettedik szimfónia), Keserédes (67. magyar etűd), Szajkó*.

9 Levél Fülep Lajosnak. Csöngő, 1947. június 30. In: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött levelek*, I–II. Szerk. Bata Imre, Nemeskéri Erika. Budapest: Pesti Szalon–Marfa Mediterrán Könyvkiadó, 1988, I. 294. szám.

őszétől néhány nyugalmasabb hónapot tölthetett a csöngői szülői házban, félő volt, hogy az élet újra és újra dobálni fogja őt „Kukutyintól Kutyabagosig”.¹⁰ A sok viszontagság után végül Kukutyin – vagy ha úgy tetszik Kutyabagos – ismét Székesfehérvár lett, ahol 1947. április 22-től a város szabadművelődési segédtitkáraként dolgozott, majd június 1-től a múzeum vezetésével bízták meg. Mivel azonban a muzeológiához nemigen értett, alig törődött a gyűjteménnyel; leginkább italozással, udvarlással ütötte el napjait, s ha hihetünk a városi legendának, baráti társaságban még tenyérjós-lással is foglalkozott.¹¹ Életmódját szűkebb környezetetöbbszöre elnéző megértéssel fogadta; kedves, kissé gyermekded lényét szerették a fehérváriak. Eleinte ő is jól érezte magát. „A városka szép, nyugalmas [...] és csöndesen el lehet dűnnyögni itt” – írta június elején Jékely Zoltánnak.¹² Ám ez a nyugalom igen hamar unalommal sekélyesült, s a fenti sorok írása után alig néhány héttel Füst Milánnak már így panaszkodott:

Milán Bácsi, Kedvesem,

Köszönöm leveledet; örömmel látom, hogy a jó kedélyed minden baj közepette is megvan, sőt emelkedik. Nagy örömmel tennék eleget kedves hívásodnak, de én is ketrec-félében vagyok. Állást vállaltam Székesfehérváron és munkaköröm most van kialakulóban. Kedélyem igen rohadt, lankadt, elhasznált; olyanformán érzem magamat, mint egy villamosjegyet, amelyet háromszor lukasztottak, aztán eldobtak, aztán valaki fölszedte és az egyik lukat valahogy becsinálta és most újra utazik vele. Azzal vigasztalódom, hogy „Változtatnod nem lehet” című kötetedet olvasom gyakran. [...]

Minden jót Milán Bácsi! Hálás szerető öcséd

Alekszandr Krasznij

1947. júl. 15.¹³

Weöres életének kisvárosi intermezzója nem tartott soká. Végül nem lett belőle múzeumigazgató, és szabadművelődési felügyelőként sem működött. Nagy öröme ugyanis megkapta a régóta áhított olaszországi ösztöndíjat, s immár friss házasként feleségével, Károlyi Amy költőnővel 1947 novemberében Rómába utazott. Mire azonban hónapok múltán hazatért Itáliából, a fordulat évének hivatalos kultúrpolitikája elfelejtette, verseinek kiadását ellehetetlenítették, s a költőt több évre kirekesztették a hazai irodalmi élet fő sodrából.

Aligha meglepő, hogy ezekben az esztendőkből Farkas Ferenc ugyancsak nehéz élethelyzetben volt. Jóllehet a háborút követően vele szemben lefolytatott igazolási eljárás során személye ellen különösebb kifogás nem merült fel, megítélése a művészeti élet néhány vezetője részéről mégis bizonytalan maradt. Sőt, „egy kis

10 Levél Fülep Lajosnak. Csöngé, 1947. február 27. Uott, I. 292. szám.

11 „A hölgyek nagy érdeklődéssel tárták eléje tenyerüket s a szerény költő úgy mondta meg az igazságot, ahogy a vonalakból kiolvasta. Egy-egy hölgy még akkor is ott tartotta előtte a tenyerét, amikor már régen másról beszélt” – írta Ormos Gerő a Fehérvári Kis Újságban.

12 Székesfehérvár, 1947. június 9. In: *Egybegyűjtött levelek*, II. 568. szám.

13 Uott, II. 537. szám.

hajsza” is indult ellene.¹⁴ Igen komoly megélhetési gondjai voltak, komponálni nem tudott. „Az újabb művek gyéren folydogálnak a kezem alól, hiszen fűtetlen lakásban, vagy a zsúfolt és a kisbaba miatt befűtött egyetlen meleg szobában, zajban nem igen fog az ihlet” – fogalmazott Fejős Pál filmrendezőnek írt levelében.¹⁵ Biztosabb egzisztenciát, ám ambícióinak semmiképp sem megfelelő, s így csak átmenetinek tekintett megoldást jelentett számára, amikor Székesfehérvárra került, ahol az újonnan felállítandó Állami Zenekonzervatórium megszervezésével és vezetésével bízták meg.

A városba 1946 szeptemberében megérkezett Farkas gyorsan, határozottan és hatékonyan dolgozott. Nem volt számára ismeretlen a feladat, hiszen korábban már a kolozsvári Zenekonzervatóriumot is vezette. Céltudatos munkája eredményeként az 1946 decemberétől szolgálatételre behívott tanári karral a következő év januárjában már meg tudták tartani a felvételi vizsgákat, és alig néhány hét elteltével megindulhatott a rendszeres oktatás. Farkas összhangzattant és zeneszerzést, később egyetemes zenetörténetet és énekgyakorlatot tanított. A tanári kar tagja volt Waldbauer Iván¹⁶ és rövid ideig Somfai László¹⁷ is, ő a szolfézstanítás mellett a zeneiskolai előképzősök osztályát is vezette.¹⁸ A konzervatórium tanárai rendszeresen részt vettek a város zenei életében, és önálló hangversenyen is bemutatkoztak. A tanítás hivatalos megkezdése után két nappal, 1947. február 8-án megtartott koncert műsorán két Farkas-bemutató is szerepelt: az 1940-ben készült *Három burlaszket* Waldbauer Iván zongorázta, a Petőfi-versre komponált *Alkonyt* pedig Somfai László vezényletével és a szerző zongorakíséretével a Székesfehérvári Kamarakórus szólaltatta meg. Akárcsak Kolozsvárott, Farkas itt is szervezett *Collegium Musicum*okat. Az 1947. május 21-i esten preklasszikus mesterek műveivel ismerkedhettek meg az érdeklődők. Ez alkalommal a komponista maga tartotta a bevezető előadást, a szemelvények illusztrálásában a teljes tanári kar, alkalmi kamarazenekar és a városi kamarakórus vett részt. Egy évvel később, 1948. június

14 „Közben egy kis hajsza is indult ellenem, aminek a hullámai már elültek ugyan, de azért néha-néha újabb hullámok jönnek, ami elegendő arra, hogy az embernek amúgy sem nagyon stabil lelkinyugalomát egy időre megzavarja.” Gépiratos levélfogalmazvány Székely Zoltánnak. Székesfehérvár, 1946. november 3. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

15 1946 szeptembere előtt. Gépiratos levélfogalmazvány, a zeneszerző ceruzás feljegyzésével: *Paul Fejős The Viking Found / 10 Rockefeller Plaza / New York NY USA*. Farkas Ferenc hagyaték. Vegyes dokumentumok. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

16 Waldbauer Iván (1923–2012) zongoraművész, Bartók-kutató, Waldbauer Imre hegedűművész fia. 1947 végétől az Egyesült Államokban élt, ahol neves egyetemeken (New England Conservatory, Vassar College, Cornell University, Brown University) zongoratanszékének professzora lett.

17 Somfai László (1907–1972) író, kórusvezető, pedagógus. 1938–1947 között Székesfehérváron tanított. Megszakításokkal a szegedi *Tiszatáj* szerkesztője és az Írószövetség szegedi csoportjának vezetője volt, majd ismét tanárként dolgozott. A Székesfehérvári Kamarakórust és a szegedi Pedagógus Kórust vezette. Somfai László zenetörténesz édesapja.

18 Székesfehérvári emlékeit felidézve a zeneszerző több alkalommal említette, hogy a konzervatórium tanárainak kiválasztásakor, illetve a tananyag összeállításában kikérte Kodály Zoltán véleményét is. Tanácsát megfogadva Farkas egyike volt azoknak, akik az országban bevezették a szervezett előkép-zés énekközpontot.

14-én már Farkas növendékei, az egyetemes zenetörténeti melléktárgy hallgatói szerepeltek: előadásokat tartottak, és maguk mutatták be a zenei példákat is.¹⁹ Farkas igen intenzíven dolgozott, az iskolai munka és a komponálás mellett vezetete a fehérvári MÁV-férfikart, részt vett a városban működő Vörösmarty Társaság zenei osztályának munkájában, s nemcsak a városi, hanem a Fejér megyei szabadművelődési tanács is tagjai sorában tudhatta. Élete lassan rendeződött, s 1947 áprilisában már ezt írhatta:

Most már lassan elmúlnak a viharok a fejem felől, [1946.] szeptember óta itt-ott műsorra tűzük műveimet, novemberben a Bliss angol komponista tiszteletére rendezett reprezentatív koncerten ment egy új dalciklusom (Weöres Sándor versére, kamarazene kísérettel),²⁰ decemberben már dirigáltam is a rádióban.²¹

A személye körüli viharok elmúltával az addig hallgatólagos szilenciummal sújtott Farkas műveit ismét játszani kezdték, s a fővárosban hamarosan bemutaták néhány korábban komponált, nagyszabású darabját is. Az 1945-ben keletkezett *Musica Pentatonica* Ferencsik János vezényletével szólalt meg 1947 nyarán,²² a Dsida Jenő-versekre komponált *Szent János kútját* (a későbbi *Cantata lyricát*) a Székesfőváros Zenekarral Somogyi László mutatta be 1948. május 31-én, s ugyancsak ő vezényelte a Művészeti Tanács által díjazott, frissen írt *Márciusi szvitet*.²³ A teljes egészében Székesfehérváron komponált *Zongoraconcertinót* Solymos Péter közreműködésével adták elő.²⁴ Farkas mindemellett Török Erzsébet dalénekesnő népdalestjeinek zongorakísérőjeként számos hangversenyen fellépett, e minőségében rendszeresen közreműködve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által vidéken szervezett irodalmi és zenei ismeretterjesztő előadásokon, a „demokrácia kultúrnapjai”-n is. A többnyire neves művészek részvételével megtartott műsoros esteken Bartók- és Kodály-művek, valamint aktuális népdalfeldolgozások mellett gyakran saját dalkompozíciói is megszólaltak.

A zeneszerző két évig maradt Székesfehérváron, s habár ottléte sokak szerint komoly nyeresége volt a város ébredező zenekultúrájának, munkálkodása nem

19 A Székesfehérvári Állami Zenekonzervatórium tájékoztató jelentése az 1946/4. és az 1947/48. iskolai évről. Összeállította Hermann László. Székesfehérvár, 1948.

20 *Gyümölcskosár*. Farkas szerint a teremben olyan hideg volt, hogy a pódiumot külön fűtötték, butángázzal. Az esten részt vett Weöres Sándor is. Arthur Bliss (1891–1975) november 26-tól december 5-ig tartózkodott Magyarországon. A hazai zenei élet nagy várakozással fogadta: a tiszteletére rendezett hangversenyen kívül a Fészek Klubban kamaraestet adtak műveiből. Zongoraversenyét – a szerző vezényletével – Böszörményi Nagy Béla és a Székesfővárosi Zenekar szólaltatta meg.

21 Gépiratos levélfogalmazvány Kemény Jánosnak. Székesfehérvár, 1947. április 30. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár. Kemény János (1903-1971) író 1941-1944 között a Kolozsvári Nemzeti Színház főigazgatója volt, ahol a zeneszerző ezekben az években mint karigazgató működött.

22 Új szerzők – új művek (Magyar szerzők bemutató estje), 1947. június 16. Zeneakadémia.

23 Az 1848–1948-as centenáriumi évre készült művek bemutatója, 1948. november 22. Zeneakadémia.

24 Nemzetközi Zenei Verseny és Ünnepek Bartók Béla halálának harmadik évfordulója alkalmából. Modern magyar komponisták [3.] zenekari estje, 1948. október 27. Zeneakadémia.

1946

MAGYAR ZENEMŰVÉSEK SZABAD SZERVEZETE

Csütörtökön, november 28-án este 1/27 órakor
a Forum Club hangversenytermében

MAI MAGYAR ZENE

ARTHUR BLISS ittléte alkalmából

M ű s o r :

1. **ARTHUR BLISS** bevezetője
2. **JEMNITZ SÁNDOR** Szonáta szólóbrácsára
Allegro
Lento
Allegro vivo **Lukács Pál**
3. **KADOSA PÁL** a. Hat kis preludium
(„... mais il faut cultiver notre jardin”)
b. Rapszódia **Kadosa Pál**
4. **SZABÓ FERENC** II. Szonáta szólóhegedűre
Moderato
Andante
Allegro moderato **Gari György**
5. **FÁRKAS FERENC** Dalok a Gyümölcskosár c. ciklusból
(Weöres Sándor: gyermek-
versére). Gáspár - Marasz-
talás - Falusi reggel - Mon-
dóka - Altató - Száncsengő
- Békakirály - Déli felhők **Török Erzsébet
Gari György
Banda Ede
Beider Béla
Farkas Ferenc**
6. **VERESS SÁNDOR** II. Szonáta hegedűre és zongorára
Rubato - Andantino con moto
All ungherese **Zathureczky Ede
Veress Sándor**

S z ü n e t .

7. **LAJTHA LÁSZLÓ** Szonáta csellóra és zongorára
Halottszírató 1940-ben
A főklyák balladája **Banda Ede
Zempléni Kornél**
8. **KADOSA PÁL** Népdalkantáta **Török Erzsébet
Gari György
Banda Ede
Beider Béla**
9. **BARTÓK BÉLA** Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre
Assai lento - Allegro moderato
Lento ma non troppo
Un poco piu andante
Allegro non troppo **Kadosa Pál
Antal István
Schwarcz Oszkár
Vigdorovits Sándor**

Vez.: **BLUM TAMÁS**

ARTHUR BLISS zenekari hangversenye november 27. helyett
december 4-én lesz a Zeneakadémiában.
II. részt vezényli: **Samogyi László**

Rendezői: „KONCERT” hangversenyvállalat: **KUN IMRE** igazgató
IV. Váciutca 23. Telefon: 183—378.

Műsor ára: 1.— forint

1. faksimile. Az Arthur Bliss angol zeneszerző tiszteletére rendezett hangverseny műsora. (OSZK Zeneműtár. Farkas Ferenc hagyaték. Műsorlapok)

mindig volt mentes az intrikáktól.²⁵ Farkas maga is úgy érezte, hogy egyre inkább túlnő a városon; 1948 nyarára „fehérvárfóbiája” kezdett monumentális méreteket öltetni. S miután az addigi polgármester, Gáspár János helyére egy „sofőr” került, minden igyekezete arra irányult, hogy elhagyhassa a várost.²⁶ Nem kívánczott

25 Egy alkalommal (a zeneszerző távollétében) botrány tört ki egy városi koncerten, melynek szervezői megjegyzéseket tettek a konzervatóriumra, illetve Farkasra. A sebtiben összehívott koalíciós kultúr-bizottság és a zenei bizottság kiállt az iskola és vezetője mellett, s a „kompárt megbízottja” kijelentette, hogy ők minden erejükkel ragaszkodnak a zeneszerzőhöz, „kitekerek akárki nyakát”, aki piszkálni meri. Ormos Gerő levele. Székesfehérvár [1947]. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

26 Farkas 1948. június 21-én kelt levele Szöllősy Andrásnak. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

feltétlenül Budapestre, szívesebben ment volna Olaszországba. Másoké mellett bírta a Rómában tartózkodó Weöres szavát is, aki ígérte, hogy barátja érdekében beszél majd az ottani Magyar Akadémia vezetőivel. Az ugyancsak épp Rómában lévő Szöllösy András is megpróbált segíteni, de sem ő, sem pedig „Sanyika” nem járt sikerrel. Farkas végül 1948 késő őszen tudott visszatérni a fővárosba, ahol előbb a Színművészeti Főiskolára, majd a Zeneakadémiára került. A távozása kapcsán megfogalmazott konzervatóriumi kommuniké szerint „hivatali és tanári teendőinek odaadó ellátása mellett zeneszerzői sikereit tovább öregbítette és távozása óta is élenjáró művésze a haladó szellemű magyar muzsikának.”²⁷ Élenjáró művészetét a hivatalos kultúrpolitika hamarosan Kossuth-díjjal honorálta, s a komponista megbecsült, sokat foglalkoztatott szereplője lett a magyar zenei életnek.

A Gyümölcskosár

Farkas Ferenc és Weöres Sándor 1946 őszétől 1947 őszéig, kisebb-nagyobb megszakításokkal, közel egy évet töltött együtt Székesfehérváron. Minthogy egy időben mindkettejük szállása a konzervatórium épületében volt, nap mint nap találkoztak. Közösén látogatták a város nevezetes Móri borozóját is, ahol a remek ital mellett friss szerzeményeikről, költészetéről, művészetekről beszélgettek. Weöres nagyon közvetlen ember volt, hihetetlen irodalomismerettel, valóságos tudásrengeteggel bírt. Sziporkázó szelleme, kultúrtörténeti tájékozottsága, művészetismerete nagy hatással volt a zeneszerzőre, aki éppen ezért bizalommal játszotta el neki frissen készült kompozícióit: *Zongoraconcertinójának* a költő volt az első közönsége. Sokat dolgoztak együtt, és munkakapcsolatuk olyan közvetlen volt, hogy a komponista máig egyik legnépszerűbb kórusdarabja, a *Rózsamadrigál* szinte már a vers (*Rózsák dalai*) befejezésének pillanatában elkészült. A költő szövegfordításai a konzervatórium egyik kis szobájának pianínója mellett, ugyancsak a zenei gondolat megszületésével párhuzamosan formálódtak rímekké. Így volt ez az *Öt trubadúrdallam* esetében is: Weöres a szóvariánsokat pillanatokon belül az alakuló zenei szövehez alakította.

A közös életmű szempontjából szimbolikus értékű versmegzenésítések, a *Gyümölcskosár*-dalok java azonban már a zeneszerző Székesfehérvárra érkezése előtt elkészült. Farkas e kamaraegyüttessel, később zongorával kísért apró remekművekhez főként a költő azonos címmel megjelent első gyermekvers-összeállításából válogatott (2–3. *faksimile a 396–397. oldalon*). Ismeretes, hogy Weörest már pályája kezdetétől komolyan foglalkoztatta a „gyermek-pedagógia”. Ám ő, sokakkal ellentétben, nem „kezdetleges, együgyű lénynek” tekintette a gyermekeket. Nem leereszkedni, sokkal inkább felemelkedni igyekezett hozzájuk, hogy így közelebb kerüljön kristályosan egyszerű, értelmén kívüli, ősi fantáziavilágukhoz. 1944 elején Trencsényi-Waldapfel Imre biztatására korábban megjelent verseiből (részben a

27 A Székesfehérvári Állami Zenekonzervatórium tájékoztató jelentése az 1948/49. iskolai évről. Összeáll. Hermann László. Székesfehérvár, 1948.

Medúza kötet *Rongyszőnyegéből*) összeállított egy gyermekvers-antológiát, amelybe húsz versét válogatta egybe. Kötetének céljáról így írt:

Bár gyermekverseim nem oktatják a gyermeket semmire, mégis célzatosak: nem a tartalmukkal nevelnek, hanem a kisugárzásukkal. Ezek a versikék, ritmusukkal és plasztikus képeikkel, annyira szuggesztívek, hogy belefornak a gyermek lelkivilágába s ott olyanféle egyensúlyozó szerepet nyernek, mint egy óraműben a rubinkő. E gyűjtemény másik, nagyon egyszerű és nyilvánvaló célja: hogy már a gyermeknek is esztétikumot adjon és hozzászoktassa; korán fölébressze a művészet iránti vágyat s az ízlést. Harmadik cél: olyan művet adni a kisgyermek kezébe, mely őt egész életén végigkísérhesse, bármelyik életkorban gyönyörködhessek benne. Azt hiszem, ez az első olyan gyermekvers-sorozat, mely a legteljesebb művészi s művészet-pedagógiai igénytel készült. Hogy célját betölthesse, ehhez szükséges, hogy olyan illusztrátor társuljon a versekhez, aki a festészet terén csinálja meg ugyanazt az egyszerű és nagyigényű munkát. Ilyen ember Magyarországon ma csak egy van: a pécsi Martyn Ferenc.²⁸

Az összeállítás az eredetileg tervezett formában nem jelent meg. Helyette 1946 elején, apró változtatásokkal és pótlásokkal, Hintz Gyula rajzaival napvilágot látott a *Gyümölcskosár*-kötet.²⁹ A könyvecskéből Farkas elsőként az *Altatódal*t zenésítette meg, amely 1946 áprilisában készült el fia, András első születésnapjára. Tetszett neki ez a felnőttek számára is tanulságos gondolatokat közvetítő versfüzér, s az év tavaszán és nyarán folyamatosan dolgozott több szakaszának dallá formálásán. A kész kompozíciók némelyikével a székesfehérvári közönség is hamarosan megismerkedhetett. Bemutatásukra 1946 késő őszen, a Fehérvári Művészeti Hét irodalmi estjén került sor, melyen Weöres maga is felolvasott. Az est folyamán Kassák Lajos és Jankovich Ferenc saját verseiből adott elő néhányat, előadást tartott Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona, Somfai László pedig egy elbeszélésével örvendeztette meg a hallgatóságot. Török Erzsébet Kadosa Pál Kassák-dalait és Farkas Weöres-megzenésítéseinek frissen elkészült darabjait szólaltatta meg – a komponisták zongorakíséretével.³⁰ A költő igen kíváncsi volt dalai előadására,³¹ s talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük: ezen az esten néhány versikét (esetleg ráadásként) a megzenésítettek közül is elmondott. A négytagú kamaragyüttessel kísért változat ősbemutatójára ugyanebben a hónapban, Budapesten került sor.³² Tervezték a nagy tetszést aratott dalok rádióbemutatóját is, ez

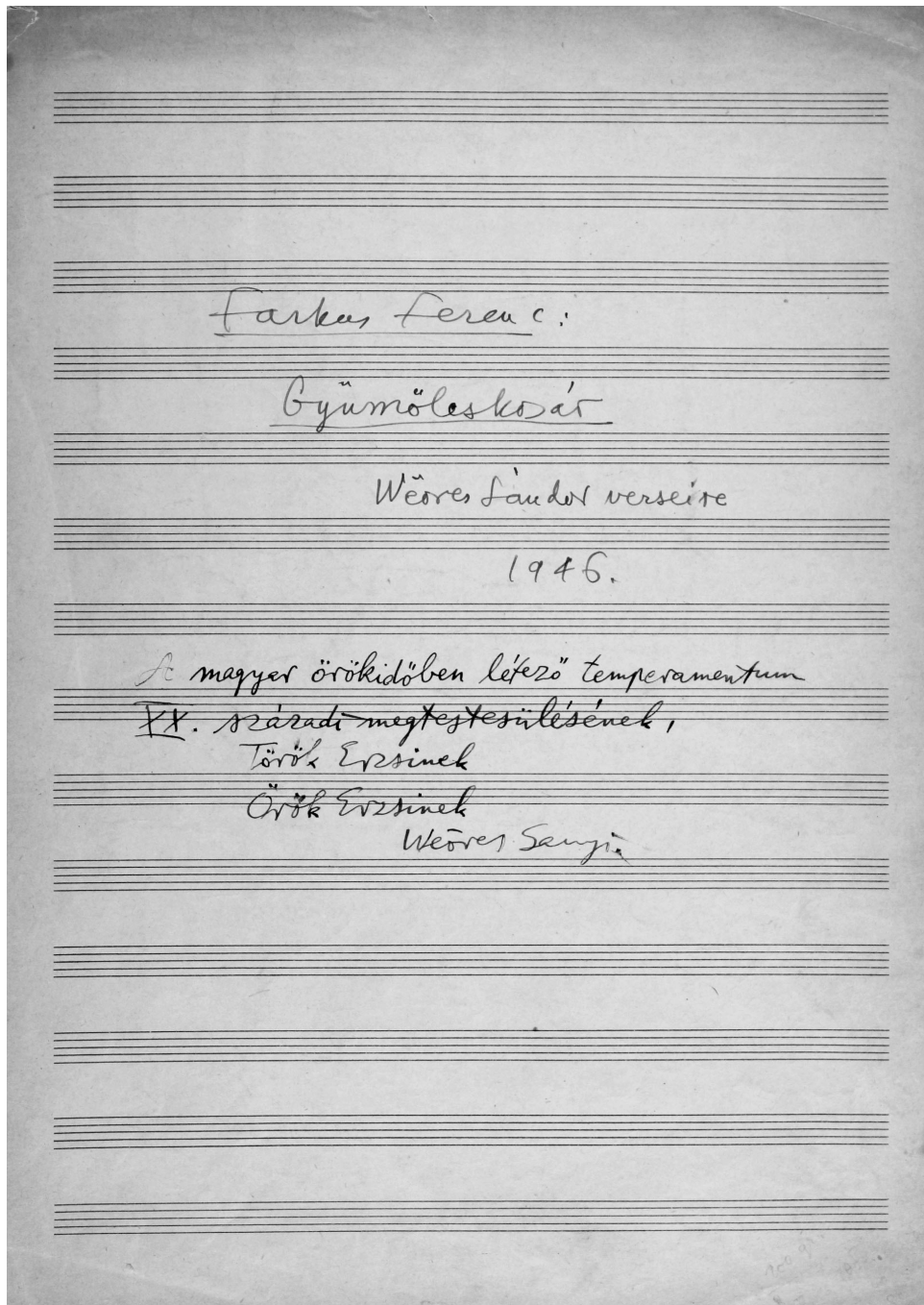
28 1944. február 11. In: *Egybegyűjtött levelek*, II. 628. szám. Trencsényi-Waldapfel Imre (1908–1970) irodalomtörténész, egyetemi tanár. 1938–1947 között (megszakítással) az Új Idők Irodalmi Rt. munkatársa, az Új Idők Könyvtára és a Művelődés Könyvtára segédszerkesztője, ifjúsági kiadványainak lektora.

29 Weöres korábban az „Örök játszótárs – gyermekeknek és felnőtteknek” címet javasolta. A *Gyümölcskosár*nak 1946 óta nem volt újabb kiadása; az utókor számára csak Farkas dalciklusa őrizte meg a címet.

30 Székesfehérvári Művészeti Hét. 1946. november 24–30. Az irodalmi este november 24-én került sor a Ciszterci Gimnáziumban.

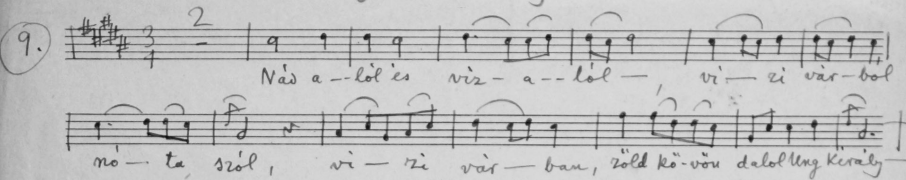
31 „Kedves Ferim [...] Szíves invitálásokat örömmel elfogadom és a nov. 24-i szereplést vállalom; igen kíváncsi vagyok a Gyümölcskosár-dalok előadására.” Weöres levele Farkas Ferencnek, Csöngé, 1946. november 13. Faksimilijét lásd: *Vallomások a zenéről*, 188.

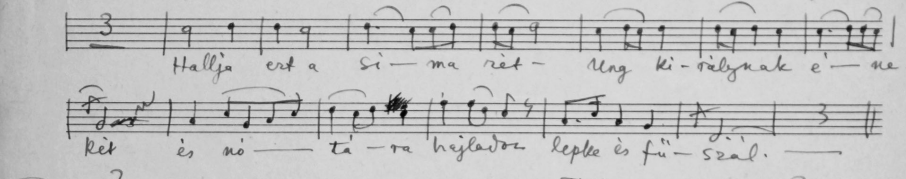
32 Ld. a 20. jegyzetet.

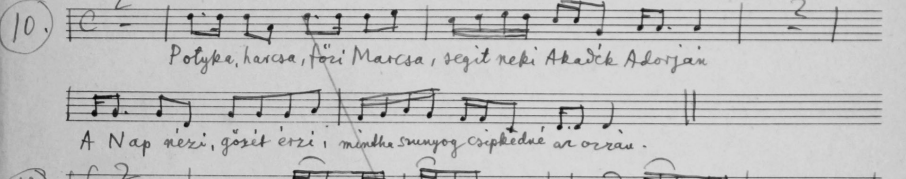

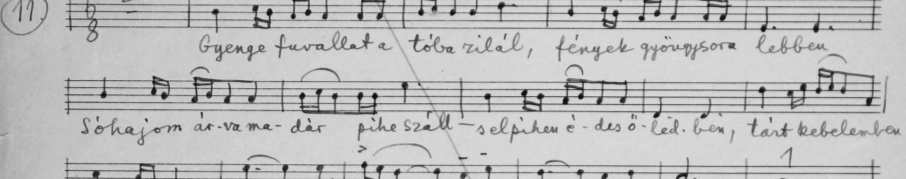
2. faksimile. Farkas Ferenc: Gyümölcskosár (1946). A szerzői autográf címlapja, Weöres Sándor Török Erzsébetnek szóló soraival. (OSZK Zeneműtár. Farkas Ferenc hagyaték. Hangjegyes kéziratok.)

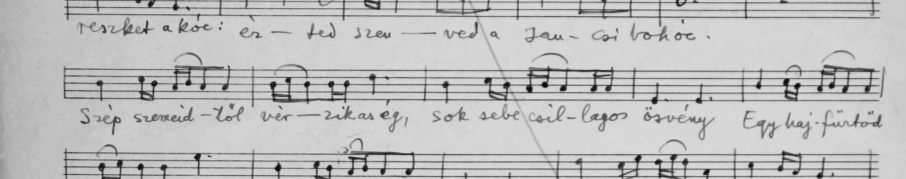
Bekakrál

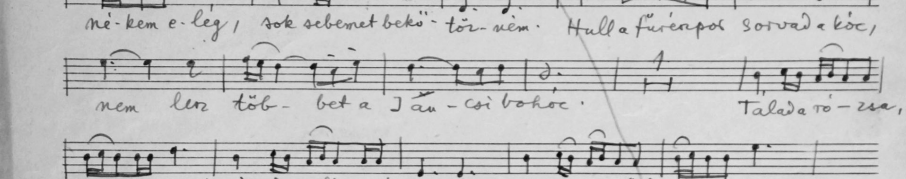
9. *Nás a--lól és viz- a--lól - vi- zi vár-ból*
nó- ta, szől, vi- zi vár- ban, zöld kö-vön dalol Magyar Király -

 Hallja ezt a si- ma rít- Mag ki- rálgnak e- ne-
két és nó- ta- ra hejladon lepte és fü- szál. —

10. *Potyka, harcra, főzi Marcsa, segít neki Akadéck Adorján*
A Nap nézi, gösit érzi; mintha sünnyog csipkedne az orra.

11. *Gyenge fuvallat a tóba zilál, fények gyöngysora lebben*
Sóhajom ár-va ma- dár pike száll - se pike é- des ö- led. bön, tárt kebelében
reszket a kóc: ez - ted szeu - ved a Jan- coi bohóc.

 Szép szemid- től vér- zikarég, sok sebet cail- lágos ösvény Egy haj- fűrtöd
ni- kem e- leg, sok sebetet bekö- tör- nem. Halla a fűrcapol sorvad a kóc,
nem lesz töb- bet a Jan- coi bohóc. Talada ró- zsa,

 tűk- rőd a Hold, ajkaidon alkonyok égnek, vig kedvem süni buba hajolt,
teged kirdel ez- nek. Hogyha kigyul led, sírom, a kóc: meg- hal é - ted a Jan- coi bohóc

3. faksimile. Farkas Ferenc: Gyümölcskosár, az énekszólám részlete. A 10. számú dal, a „Potyka harcra...” ki- maradt a sorozat végleges változatából. (OSZK Zeneműtár. Farkas Ferenc hagyatéka. Hangjegyes kéziratok.)

azonban nem várt nehézségekbe ütközött, ugyanis a zeneszerző szilenciumának lejárta után a Rádió vezetősége továbbra is elzárkózott kompozíciónak előadása elől. A bemutatót szorgalmazó Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezete hiába bírta a Rádió Zenei Osztályának élén álló Lajtha László írásos állásfoglalását, melynek értelmében a Farkas-művek megszólaltatása ellen semmi kifogás nem merülhet fel, más hivatali emberek ezt nem vették figyelembe. A szakszervezet vezetőségét kezdetben azzal az indokkal beszélték le az előadásról, hogy a bemutatóra majd máskor, egy Weöres Sándor-est alkalmával kerül sor. Később azonban hivatalosan arról értesítették Farkast, hogy az adást bizonytalan időre elhalasztották – habár neki és a költőnek érvényes szerződése volt. Személyesen azt is közölték vele, hogy a dalok előadása egyszer s mindenkorra elmarad, művei nem kívánatosak a Rádióban.³³ A *Gyümölcskosár*-ciklus részletei végül 1948. február 2-án szólalhattak meg a *Magyar muzsika a Rádióban* című, több szerző új kompozícióját bemutató műsorban. Török Erzsébet énekelt, Balassa György klarinéton, Garay György hegedűn, Mihály András gordonkán játszott – a zongoránál, mint számtalan más alkalommal, maga a szerző ült.³⁴ A dalciklus zongorakíséretes formája rövidesen nyomtatásban is megjelent a Püski Kiadó gondozásában. A füzet borítóját Illés Árpád festőművész, Weöres közeli barátja illusztrálta. A megjelenés feltételeit a zeneszerző 1947. október 30-án foglalta írásba, s minthogy a kiadvány csak előfizetők számára készült, élénk propagandát fejtett ki annak érdekében, hogy minél több kotta találjon gazdára. Veress Endre pécsi énekest, aki maga is szívesen előadta volna a dalokat, például arra kérte, hogy a helyi sajtóban is népszerűsítse a készülő kiadványt. A hírverésnek azonban sajnos éppen ez a leghatékonyabb módja kudarcba fulladt, noha Veress hosszasan fáradozott a megvalósításán. „Megígérték, de úgylátszik erre nincsen hely a bűnügyi riport, sport és más hirdetések túltengése miatt” – írta.³⁵

Farkas közeli barátai és művésztársai nagy lelkesedéssel fogadták a *Gyümölcskosarat*, dicsérve az apró versekből született kis remekműveket. Kedvelték a koncertlátogatók is: az olykor játékos, olykor lírai, meseszerű, finom mívű kompozíciók a demokrácia kultúrnapjainak hála, hirdetés és – tegyük hozzá – rádióbemutató nélkül is hamar ismertté váltak országszerte. De külföldön élő muzsikuskollégák is igyekeztek műsorukra tűzni a sorozatot. Rómában Takács Jenő zeneszerző, Weöres Sándor közeli barátja szorgalmazta a dalok előadását, a tengerentúlon pedig Waldbauer Iván, aki 1948 júliusában a Boston közelében fekvő Somerville-ből az alábbiakról tájékoztatta a zeneszerzőt:

33 Ld. a Szakszervezet 1946. november 5-én kelt, 286/1946. számú levelének másolatát. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

34 Külföldi közönség elsőként az osztrák rádió 1949. január 22-i adásában hallhatott *Gyümölcskosár*-dalokat. Az *Altatódalt* és a *Szánccsengőt* Koltay Valéria énekelte Arányi-Aschner György zongorakíséretével.

35 Pécs, 1947. április 27. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár. Veressnek a nyár folyamán mégis sikerült egy újsághirdetést kieszközölnie, s később maga is megvette a kottát.

Talán érdekelni fog, hogy a „Gyümölcskosár” Párizsban van már, ahol Kéri Szántó Imre (a néhai unokaöccse) fordítgatja ezeket angolra. Amint visszakapom őket, megkártyázok egy előadást a New England Conservatoryban, s ha neked nincs kifogásod ellene megpróbálom elhelyezni egy itteni kiadónál. Ez utóbbi persze nem sok reménnyel kecsegtet, de „mit lehet tudni” alapon megkísérlem. Mutatóba ideírom az első három fordítás[t], s Imrével együtt nagyon örülnék, ha megtennéd észrevételeidet.³⁶

A *Kőbéka* szövegéhez Waldbauer maga is hozzáfűzött egy apró változtatást: a *Slowly walks the marble toad* formában fordított *A kőbéka lassan ment* sorban a *marble toad* helyett a „hangzás és a humor kedvéért” a *marble frogot* javasolja (4a, b *fakszimile a 400. oldalon*). A Párizsból időközben ugyancsak megérkezett további fordításokat (*Gáspár*, *Ládika* és *Marasztalás*) viszont már nem tudta a zeneszerzővel megismertetni, mivel épp költözött, és a fordítások a koffere „fenekén” pihentek. Pillanatnyi ismereteink szerint ezek a szövegek a későbbiekben sem jutottak el Magyarországra, s az évek múltával feltehetően el is kallódtak a zongoraművésznél.

A sorozat hallatlan népszerűségét kihasználva Farkas a következő évtizedek során – más kompozícióihoz hasonlóan – a *Gyümölcskosár*nak is elkészítette több, az eredetivel azonos értékű változatát. Jelenleg a mű hatféle letétjét ismerjük, ám a szerzői hagyatékából előkerült autográf-töredék – a sorozat utolsó dalának, a *Déli felhőknek* vegyes karra átdolgozott befejező szakasza – azt sejteti, hogy a komponista tervezte egyes tételek, sőt talán a teljes dalciklus kórusra való átdolgozását is (1. táblázat a 401. oldalon).

Farkas *Gyümölcskosár*-megzenésítései voltaképpen miniatűr rajzok. A zeneszerző saját festői fantáziájába belekomponálta Weöres verseinek önmagukban is muzsikáló sorait, a szavak és rímek természetes lüktetését, ritmusát. A dalok a gyermeki képzelet csodavilágának hű tükörképei, lényegüket az énekszólám hajlékony motívumai, a változatos hangszerkíséretetek adják. Az egyes művek sajátos jellemzői: *Gáspár* tréfás-groteszk indulója, a *Ládika* egyszerű ötfokúsága, a *Marasztalás* bensőséges éneke, a *Falusi reggel* harangszót és szamárdítást imitáló vidám életképe, a *Mondóka* erdei idillje, a *Kőbéka* lomhasága, az *Altatódal* különös, ringató ritmuskombinációi, a *Száncsengő* vidám csilingelése, a nád alól és gőz alól nótázó *Bé-kakirály*, a szomorú bohóc *Paprika Jancsi* gitárkíséretes szerenádja, s végül a *Déli felhőket* bámuló kislány elvarázsolt fantáziavilága – a két művész évtizedeken át tartó alkotói együttműködésének egyik különleges egybecsengése.

36 Somerville, 1948. július 8. Farkas Ferenc hagyaték. Levelek. Országos Széchényi Könyvtár, Zeneműtár.

road" Tehingiban van már, ahol keddi-
 Spants June (a néhai mészáros) fordította
 elad angolra. Amint nincsenek szét, meg-
 hártogatók egy előadást a New England
 Conservatoryban, a ha néked nincs kifo-
 fásd ellene, megpróbálok elhalgogni
 az évi társaság. Ez utóbbi pernye
 nem volt nemrég keltező, de amit
 keddi Andri alapján megkérlek. Pár-
 tóba idevonom az első három fordítást,
 a fordítást egyéni rajon érkező, ha
 megtenné elmentésüket.

||: Slowly walks the marbletoad!!
 Say, who plucked the midnight's dark hair?
 Say, who skinned the morning after?
 Slowly walks the marbletoad.
 (Tegnap hangya és huanos kedvűk a
 marble frog-ot
 jászváltam)

Aja-popaya whitebell
 Popaya bluebell

Noon on the highway
 Stardust on the highway
 Two dogs trod down the
 Stony, windy highway

-2-

Aja-popaya etc.

And the big-eared dog, he questions:
 What's he doing, would you tell?
 And the big-nosed dog, he questions:
 What's he doing, would you tell?

Evening bell
 Morning bell

Puts two blue pearls
 in a silk-case,
 till he slumbers
 all is well.

Aja-popaya whitebell
 Popaya bluebell
 (Kis-és nyiteltűvel pernye nem voltam
~~szét~~ fordít.)

Long the shores, the reed along
 From the water starts the song,
 In the palace of the deep
 Humms ~~the~~ king Ungaly.

Round the smooth meadows, the land,
 Pastures hear the fairy chant,
 Every flower joins the dance,
 Every butterfly.

-3-

4a, b fakszimile. A két „békadal” (Kőbéka, Békakirály) és az Altatódal angol fordítása Waldbauer Iván Farkas Ferencnek írt levelében. (OSZK Zeneműtár: Farkas Ferenc hagyatéka. Levelek)

A G Y Ü M Ö L C S K O S Á R-DALCIKLUS VÁLTOZATAI					
	Cím	KELETKEZÉS ÉVE	FORRÁSOK	KIADÁSOK	MEGJEGYZÉS
1.	Énekhangra, kamaraegyüttesre (klarinét, hegedű, cselló, zongora)	1946-1947	ms partitúra és szólamok	{EMB}	
2.	Énekhangra, zongorára	1946-1947	többféle ms	1948 Püski (P.2), 1953 EMB (Z. 1054), német szöveg is; utóbbi kottának 2010-ig több, részben javított kiadása-	Andráskának ajánlva
2a.	Altatódal, (hegedű-zongora)	1965?	ms nincs	1965 EMB (Z. 5078), Altatódalok hegedűre és zongorára	Orosz nyelvű kiadvány
3.	Énekhangra, kamaraegyüttesre (klarinét, brácsa, zongora),	1972	ms-ről készült másolatok	{EMB}	Sylvia Schwartzbach-nak ajánlva
4.	Énekhangra és fúvósötösre (fuvola, oboa, klarinét, fagott, kürt)	1980. október	ms partitúra	©2010, EMB (Z 14709) magyar, német, francia szöveggel (új kiadás)	
4a	<i>Énekhangra, fúvós kamaraegyüttesre (oboa, 2 klarinét basszusklarinét, fagott)</i>	?	<i>idegen ms, részben vázlatos</i>		
4b	<i>Énekhangra és vonósnégyesre</i>	?	<i>idegen ms</i>		<i>Paprika Jancsi szerenádja</i>
5.	Énekhangra, klarinét-kvartettre	?	ms partitúra, javításokkal	AFPubl	Csak 11 dal, kimaradt a Marasztalás. A Swiss Clarinet Players számára
6.	Énekhangra és gitárra Fodor Ferenc átdolgozása – autorizált változat	1997 előtt	ms nincs	1997, Solo Music (SMB No. 35)	Gáspár, Ládika, Mondóka, A kőbéka, Paprika Jancsi szerenádja, Altatódal
			(Fodor) ms-ről készült másolatok		Száncsengő, Marasztalás, Falusi reggel, Békakirály, A tündér, Déli felhők
7!	Vegyeskarra zongorakísérettel	?	ms vázlat és tisztázát		Csak a Déli felhők utolsó 13 üteme

ABSTRACT

ÉVA KELEMEN

“WHEN YOU TRANSLATED TROUBADOUR SONGS IN SZÉKESFEHÉRVÁR ...”

Ferenc Farkas's Encounters with Sándor Weöres

In the musical output of Ferenc Farkas an important role was played by vocal music, of which there are about four hundred works. He drew from one or more poems by each of around a hundred Hungarian poets in his songs and choral works. These stretch from Balassi to Jenő Dsida, and from the Latin poems of Janus Pannonius through Petőfi, Babits and Lőrinc Szabó right up to Sándor Weöres, with whom he had an artistic friendship that lasted more or less half a century. Their first creative encounter was initiated by the composer at the beginning of the 1940s when he took three stanzas from the seven sections of the poet's *Maláj ábránd* (Malaysian Dream) and made them into a song with piano accompaniment. Their personal acquaintance was deepened when they were together every day in Székesfehérvár in the second half of the 1940s, becoming a friendship that lasted for decades and only to be broken by the poet's death. Their artistic creative contact however carried on: the series of Farkas's Weöres compositions closes with his choral works and songs from the middle of the 1990s.

This study summarizes the most important events of the years 1946–48 spent by the two artists in Székesfehérvár, and presents a few moments from their personal life together based on documents in the Farkas estate in the National Széchényi Library. The genesis and reception of the composer's song cycle *Gyümölcskosár* (Fruit Basket) are described, using so far partly unknown sources from the estate.

Éva Kelemen finished her studies in musicology at the Budapest Liszt Academy of Music in 1981. She joined the National Széchényi Library in 1985, and has been the editor of the Hungarian National Bibliography: Bibliography of Music Scores and Records since 1995. She specialises in twentieth-century Hungarian music and its cultural history, and has published articles and studies on these subjects. She has recently published two books: *Dohnányi Ernő családi levelei* (The Family Correspondence of Ernő Dohnányi), 2011; and *Művészetek vándora. A zeneszerző Csáth Géza* (A Wanderer in Art. The Composer Géza Csáth), 2015.